

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 378 - 055.2 (477) «1907/1920»

АЛЛА БОЙКО (Полтава)

НАТАЛІЯ ДЕМ'ЯНЕНКО (Київ)

ГЕНЕЗА ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: КИЇВСЬКИЙ ФРЕБЕЛІВСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ (1907-1920 рр.)

Київський Фребелівський жіночий педагогічний інститут відіграв вагомий роль у підготовці педагогічних кадрів в Україні періоду 1907-1920 рр.: вихователів дошкільних закладів, учителів початкових і загальноосвітніх шкіл, педпрацівників позашкільних установ. Це був історично перший досвід навчально-виховного об'єднання, де Фребелівський педінститут виступав педагогічним центром і координував діяльність навчально-допоміжних установ, до переліку яких на 1920 р. входили: педологічна лабораторія, амбулаторія педагогічної патології, бібліотеки, вечірня школа для дорослих, клуб для підлітків. Педагогічне об'єднання постійно еволюціонувало, вдосконалюючись у відповідності до поглиблення мети й завдань вищого навчального закладу, змін у організації і змісті навчання, дотримуючись спрямування на комплексну професійну підготовку майбутнього педагога.

***Ключові слова:** Київський Фребелівський педагогічний інститут, вищий жіночий навчальний заклад, педагогічна система Ф. Фребеля, підготовка педагогічних кадрів, навчально-виховне об'єднання, педагогічний комплекс, навчально-допоміжні установи, педагогічний центр.*

Київський Фребелівський педагогічний інститут у початковий період існування (1907-1908) інтегрував у своїй діяльності ідею наукового підґрунтя жіночої освіти і традиційні уявлення про роль жінки як берегині домашнього вогнища, що не могло не викликати суперечностей у середовищі його засновників. У той час, як група педагогів-організаторів навчального закладу мала на меті розбудувати навчально-виховний процес на засадах «нової» педагогіки, яка базувалася на «науково вивірених фактах психології дитячого віку», інша частина засновників Фребелівського інституту – члени правління Товариства трудової допомоги для інтелігентних жінок: В. М. Гудшон (голова правління), М. К. Коровіцька, К. О. Садовень, Н. П. Уклей, О. Д. Фурман, М. Г. Пеньковський та ін. основний напрям діяльності навчального закладу вбачали у наданні слухачкам мінімально необхідних знань педагогічної справи з метою їх подальшого працевлаштування. Тому 1908 року спільними зусиллями групи професорів Університету св. Володимира, учителів та громадських діячів м. Києва було відкрито Фребелівське товариство сприяння справі виховання. Відповідно до проекту Статуту Товариства, затвердженого на першому його засіданні (21 травня 1908 р.), прийнято ухвалу про відкриття (по суті – друге

відкриття) у Києві Фребелівського педагогічного інституту, головною метою якого визначено «підготовку досвідчених виховательок та вчительок» [31, с. 119]. У § 2 проекту Статуту Фребелівського товариства зазначалося: «Для досягнення мети (розвитку і вдосконалення справи виховання) товариство започатковує педагогічний Фребелівський інститут із взірцевим дитячим садком, притулком і початковою школою для підготовки вихователів, дитячих садівниць, нянь і взагалі осіб, які готуються до педагогічної справи» [24, с. 2-3].

Перший директор Інституту, голова Київського Фребелівського товариства сприяння справі виховання, професор Університету св. Володимира, доктор медицини І. О. Сікорський був на той час уже визнаним ученим, психологом, педагогом. Відомий він і як засновник Лікарсько-педагогічного інституту для дітей із психічними відхиленнями, Психіатричного товариства та Товариства тверезості у м. Києві, почесний член багатьох учених товариств на батьківщині й за кордоном. За життя він написав понад 100 наукових праць, серед яких «Загальна психологія», «Психіатрія», «Душа дитини», «Основи виховання і навчання», «Виховання у віці першого дитинства», «Начала психології» та ін. Більшість із них було перекладено іноземними мовами [1]. Фребелівський педагогічний інститут став його улюбленим дітищем, якому він присвятив себе як людину і педагога та в навчально-виховному процесі якого втілював свої медико-психолого-педагогічні ідеї, базовані на педагогічній системі всесвітньо відомого німецького педагога, теоретика дошкільного виховання – Фрідріха Фребеля [5, с. 70-79; 9, с. 6-12].

Особлива увага у Фребелівському педінституті, відповідно до проекту І. О. Сікорського, приділялася психолого-педагогічній (теоретичній і практичній) підготовці майбутніх вихователів. До навчального плану увійшли такі психолого-педагогічні дисципліни: «Вчення про християнську моральність», «Психологія з викладом основ вчення про душу дитини», «Педагогіка», «Анатомія і фізіологія людини з більш детальним викладом вчення про нервову систему, із включенням елементарних даних про її патологію», «Гігієна: основні відомості із зверненням особливої уваги на гігієну дитячого віку», «Надання першої медичної допомоги», «Короткі відомості про найголовніші дитячі хвороби, особливо інфекційні», «Відомості про догляд за хворими дітьми», «Теорія Фребелівської системи і огляд дитячої літератури», методика навчання грамоти і лічби, співи, малювання і ліплення, гімнастика, практичні заняття з дітьми за Фребелівською системою. Необов'язковим, але бажаним для слухачок Інституту було відвідування курсів крою та шиття, рукоділля і домоведення. Практичні заняття проводилися в притулку Товариства трудової допомоги, а також в інших відповідних закладах за вибором педагогічної ради Інституту (§ 6). За слухання лекцій встановлювалася платня – 60 руб. на рік (§ 10). Крім цього, при педагогічному інституті функціонували річні платні курси (20 руб. на рік) для підготовки досвідчених нянь, так звана «Школа нянь». Професійно-педагогічна підготовка на курсах була дещо скороченою і включала практичні заняття з дітьми за Фребелівською системою, ознайомлення з дитячою літературою, співи, малювання і ліплення, курси крою, шиття і рукоділля, домоведення, надання першої медичної допомоги. За умови успішного складання відповідних іспитів випускниці курсів здобували кваліфікацію «Вченої няні» (§ 21, 22) [8, с. 168-169].

Відповідно до Статуту (1908), у 1908/09 н. р. Київське Фребелівське товариство відкрило п'ять педагогічних установ: педагогічний інститут, дитячий садок, початкову школу, дитячий притулок, педагогічну амбулаторію. Вони утворили педагогічне об'єднання з центром у Фребелівському педінституті. За словами І. О. Сікорського, ці заклади внутрішньо пов'язувались між собою і

складали єдине педагогічне ціле [15, арк. 82]. Таким чином, ще 1908 року було створено прообраз сучасного навчально-виховного, наукового комплексу – педагогічного об'єднання. Фребелівський педагогічний інститут заснувався і розглядався в цій системі як «вища жіноча педагогічна школа для наукової і практичної підготовки слухачок до педагогічної діяльності та спостереження за юною душею» [15, арк. 18] від періоду немовляти і до юнацькою віку включно. Передбачалося, що випускниці зможуть виконувати обов'язки вихователів і викладачів не тільки в дитячих притулках, садках і початкових школах, а й у середній школі. Цьому сприяло те, що слухачки, навчаючись догляду за дітьми, брали участь у спостереженні, вихованні та навчанні дітей у дитячому садку та школі. Так, основні предмети професійно-педагогічної підготовки: «Фребелівська педагогічна система», методики різних дисциплін, «Загальна психологія», «Психологія дитячого віку» викладалися на конкретних прикладах життя і навчання дітей. Слухачки невеликими групами відвідували заняття в дитячому садку, уроки в школі, а два дні на тиждень кожна з них самостійно працювала з двома дітьми [15, арк. 82, зв.]. Практичні заняття в педагогічній амбулаторії полягали у всебічному психолого-педагогічному обстеженні дітей, наданні педагогічних консультацій та порад батьками і вихователям. На 1908/09 н. р. в Інституті навчалось 69 слухачок. Із них на I курсі – 31, на II – 38 осіб [3, арк. 10, 12].

У 1909 р. у складі педагогічної ради відбулися зміни. Заступником директора було призначено В. М. Артоболевського [3, арк. 9-10]. Роль, яку відіграв В. М. Артоболевський (1874-1952) у розвитку Київського Фребелівського педагогічного інституту важко переоцінити. Він був незамінним помічником трьох директорів Інституту (1909-1920), членом Фребелівського товариства (з 1909 р.), членом комісії з улаштування літніх загальноосвітніх учительських курсів при навчальному закладі (1912), деканом російського відділення дошкільного факультету (1919); викладав значну кількість природничих дисциплін: «Біологію», «Біологічні основи ботаніки», «Біологічні основи зоології», «Методику природознавства», «Практичні заняття з природознавства», «Зоологію», «Біологію рослин та тварин», «Теорію та практика природничо-наукових екскурсій». Проводив заняття з природознавства в початковій школі при Фребелівському інституті (1916) [13, с. 213; 14, арк. 162, 194; 3, арк. 4-6, 9-10, 39, 23, 26-27; 17, арк. 14, 16, 26, 44]. Сучасники згадували: «Бувши блискучим лектором і талановитим педагогом, В. М. Артоболевський завжди в захоплюючій і незвичайно чіткій формі викладав свої думки, з легкістю встановлював контакт зі слухачами. Його палкі лекції та доповіді, яскраві за формою і глибиною за змістом, незмінно користувалися великим успіхом» [7, с. 174; 13, с. 217].

У 1910/11 н. р. число абітурієнток у цілому збільшилося: на I курс Інституту вступило 199 слухачок. Всього у 1910/11 н. р. тут навчалось 217 осіб [3, арк. 41-43]. Особливістю діяльності вищого навчального закладу була його незалежність від зовнішньої регламентації. Він розвивався «за вимогами життя і показниками наукової теорії ... Вільний у своєму внутрішньому формуванні, Київський Фребелівський інститут від початку намагався розробити навчальні плани і поставити всю організацію справи з тим розрахунком, щоб якомога успішніше виконати своє головне завдання – підготовки теоретично обізнаних і практично досвідчених вчительок початкових училищ та керівників дитячих садків» [3, арк. 40]. Так, педагогічною радою було ініційовано перегляд загального плану роботи навчального закладу, ставилося питання переходу на предметну систему навчання. Як наслідок, був вироблений та винесений на обговорення педагогічної ради проект реорганізації Інституту (1910). Крім

того, влітку 1911 р. на базі Інституту були організовані загальноосвітні курси для народних учителів, а в межах практичної психолого-педагогічної підготовки здійснювалося педагогічне обстеження дітей [20, арк. 19 зв. – 25].

У 1911/12 н. р. спостерігається тенденція до збільшення бажаних навчатися у педагогічному інституті. Цього року в освітньому закладі перебувало 317 осіб. Черговим свідченням демократичності керівництва Інституту, діяльності установи на засадах гуманізму став факт звільнення декількох студенток від платні за навчання (всього на суму 950 руб.) [3, арк. 27]. Надалі подібні заходи стали традиційними.

1912 рік позначився новими вагомими подіями. У зв'язку із погіршенням стану здоров'я І. О. Сікорський полишає посади голови Фребелівського товариства та директора педінституту. Його змінив статський радник В. О. Флеров [3, арк. 25-26]. Перебуваючи на посаді директора Фребелівського інституту, В. О. Флеров виявив себе досвідченим організатором та управлінцем освітньою справою. За його ініціативи у 1912 р. на базі Інституту було організовано літні вчительські курси, протягом 1912-1914 рр. – літні майданчики для дитячих ігор, планувалося відкриття Педагогічного музею, започатковано фонд для будівництва власного приміщення Інституту [3, арк. 27, 30; 12, с. 69-70]. Київський період життя В. О. Флерова позначився остаточним оформленням його науково-методичної системи, масовим виданням авторських навчально-методичних посібників: «Новый способ обучения слиянию звуков при обучении грамоте» (1896), «Новый русский букварь» (1909), «Наглядные уроки письма» (1911), «Ясное утро. Книга для классного чтения» (1911), «Наглядность письма в освещении современной психологии» (1912), «Подробный план занятий по обучению грамоте, с указанием приемов обучения», «Как не надо учить читать и писать» (1917) [27-30].

Аналіз навчальних планів і програм, а також Звіту про стан Київського Фребелівського педагогічного інституту і навчально-виховних установ при ньому за 1913 р. показав, що дисципліни педагогічного циклу були об'єднані у так званий «Спеціально-педагогічний відділ», який нараховував 21 предмет. З-поміж них: «Теорія педагогіки», «Педагогічна психологія», «Історія педагогічних учень», «Анатомо-фізіологічні особливості людини», «Гігієна дитячої віку», «Дошкільне виховання», різноманітні методики (початкового навчання, російської мови, математики, співів, малювання тощо). Збагатили й емоційно підсилили педагогічний цикл такі предмети, як «Дикція і декламація», «Дитячі ігри», «Огляд народної і дитячої літератури», «Дитячі типи в літературі й живопису» та ін.

Відповідно до теоретичних курсів проводилися практичні заняття з ігор, «вправління у виховних прийомах і викладанні в дитячому садку і початковій школі» тощо. Ґрунтовна практична підготовка майбутніх вихователів відбувалась у навчально-допоміжних установах при Інституті: педагогічній амбулаторії, де педагогічне обстеження важковиховуваних дітей проводилося педагогом-психіатром у присутності слухачок і за їх безпосередньої участі; дитячому садку (заняття за так званою «покращеною» Фребелівською системою проводилися у молодших і старших групах дитсадка для дітей 4-7 років); безплатній початковій змішаній школі.

У 1913 р. загальна кількість слухачок в Інституті становила 338 осіб. У середньому утримання однієї студентки в 1913/14 н. р. обходилося в 68 руб. 09 коп. Оскільки більшість із них були малозабезпеченими, Фребелівське товариство, за можливості, продовжувало звільняти їх від оплати. Не зважаючи на це, деякі з них були змушені кидати навчання, поновлюючись у наступно-

му семестрі чи наступному році. На 1913 р. в Інституті працювало 27 викладачів [21, арк. 3-4, 6]. Для викладання психолого-педагогічних дисциплін добиралася лектура виключно з вищою спеціальною освітою. Високий рівень професорсько-викладацького складу підтверджує вирішальне значення професійно-педагогічної підготовки у навчально-виховному процесі педагогічного інституту. В Інституті викладали: С. А. Ананьїн («Історія педагогіки»), В. В. Зеньківський («Педагогіка», «Логіка»), Н. Д. Лубенець («Теорія дошкільного виховання»), О. Ф. Музиченко («Школознавство», «Вступ до експериментальної дидактики»), І. О. Сікорський («Душа дитини», «Вчення про дітей, важких у виховному відношенні») [16, арк. 21].

З 1913 р. викладацьку діяльність у Київському Фребелівському педінституті починає відомий педагог, культурно-просвітницький та громадський діяч С. Ф. Русова (1856-1940). З цього приводу вона згадувала: «Я в ті часи все більше зв'язувалася з педагогікою. Виставка дитячих садків у Брюсселі, дім Фребеля-Песталоцці у Берліні дуже захопили мене. Мене запросили до Фребелівського Товариства в Києві й після одного мого реферату, прочитаного там, директор Фребелівського Інституту Флеров ... запропонував мені викладати курс дошкільного виховання в тому Інституті. Він не зважав на те, що я не мала диплому вищої школи, що я не мала лекторського стажу, він просто сказав мені: «Софіє Федорівно, ви повинні читати у нас курс дошкільного виховання, ви повинні з наших слухачок зробити справжніх фребелічок ... Я вагалася, але віра Флерова в мої сили надала мені впевненості, і як я вдячна йому тепер за цю віру, яка поставила мене на шлях фахової праці й професури» [23, с. 132]. Протягом всього періоду роботи в Інституті (1913-1918) Софія Федорівна читала такі лекційні курси: «Питання дошкільного виховання», «Питання дошкільного виховання і практичні заняття з педагогіки», «Питання допоміжного виховання», «Народна література і народні читання», «Теорія позашкільної освіти», «Історія та сучасний стан позашкільної освіти в Росії і закордоном», «Дошкільна справа» [17, арк. 14, 16, 44; 18, арк. 2; 3, арк. 2; 4, арк. 1-10]. Результатом її викладацької діяльності став вихід друком двох праць: «Дошкільне виховання» (1918) та «Позашкільне виховання» (1919) [23].

1914 року в Інституті сталися чергові кадрові зміни. На посаду директора Фребелівського педагогічного інституту та голови Фребелівського товариства було запрошено приват-доцента Університету св. Володимира, на той час уже викладача Київського Фребелівського інституту, В. В. Зеньківського. Період директорства В. В. Зеньківського співпав з ускладненням умов існування навчального закладу. Політичні події в країні (Перша світова війна (1914-1918), революційні вибухи та зміни урядів (1917-1919) підсилювали нестабільність функціонування вищого навчального закладу. І все ж, виживав він за рахунок державних субсидій та кредитування. За період із 1914 по 1919 рр. Інституту з метою його підтримки було надано субсидій на суму близько 45 000 руб. Так, 9 липня 1914 р. Фребелівське товариство порушило клопотання перед Міністерством народної освіти про надання навчальному закладу щорічної допомоги у розмірі 3000 руб. на утримання безплатного дитячого садка та асигнування разової допомоги у 2 000 руб. на придбання необхідних інструментів для педагогічної амбулаторії і кабінету експериментальної психології. 25 лютого 1915 р. Департаментом Міністерства народної освіти підписано розпорядження про відкриття для Товариства кредиту на 5 000 руб. [20, арк. 8, 10-12, 14, 25]. Завдяки самовідданій праці педагогічного колективу Інституту та державній фінансовій підтримці на 1914-1915 н. р. психолого-педагогічна підготовка у

Фребелівському педінституті набула досконалого структурного оформлення, збагатився її зміст. Як зазначалося в Статуті приватного Київського Фребелівського педагогічного інституту (1915), повний курс навчання тривав три роки. Професійно-педагогічна підготовка кожного року навчання акумулювалася у «Спеціальному відділі». Це була розгалужена система, до якої входили такі групи педагогічних дисциплін: 1) педагогічні предмети (загальні): «Педагогічна психологія», «Історія педагогічних учень», «Вступ до експериментальної дидактики», «Природа як фактор виховання», «Вчення про фізичний розвиток людини»; 2) школознавство; 3) методика викладання дисциплін у школі: російської мови, арифметики, природознавства, малювання, ліплення, співів, дитячих ігор, ручної праці; 4) дошкільне виховання: «Душа дитини», «Питання дошкільного виховання», «Вчення про дітей, важких у виховному відношенні», «Анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму», «Гігієна дитячого віку», «Огляд народної дитячої літератури» [25, с. 6-7].

Теоретичні заняття проходили в єдності з практичною підготовкою майбутніх педагогів. Педагогічна практика зосереджувалася в навчально-допоміжних установах педагогічного об'єднання Фребелівського педінституту. При ньому було відкрито кабінет експериментальної психології для систематичних педагогічних обстежень дітей слухачками. Крім того, організовувалися практичні заняття з лабораторної психології, виразного читання, малювання, ліплення, співів, гімнастики та ручної праці. Про педагогічну практику як невід'ємний і органічний компонент психолого-педагогічної підготовки свідчить той факт, що навіть у період евакуації Фребелівського педінституту до м. Саратова (з 2 листопада 1915 р.) практичні заняття організовувалися в навчально-допоміжних установах на базі саратовських дитячих притулків – Гуткова і Єгорових (дитячий садок і школа). Теоретичні психолого-педагогічні курси в цей період продовжували читати В. В. Зеньківський («Педагогічна психологія», «Душа дитини») та С. Ф. Русова («Теорія педагогіки», «Дошкільне виховання») [19, арк. 6-13, зв.].

Як уже зазначалося, починаючи з 1911 р., при Фребелівському педагогічному інституті постійно функціонували короткотермінові педагогічні курси. У квітні 1915 р. Інститутом і Товариством були засновані 6-тижневі вечірні курси з дошкільного виховання. Курсова професійно-педагогічна підготовка включала викладання дисциплін у скороченому форматі, ґрунтувалася на засвоєнні слухачами окремих розділів: з педагогіки (Л. В. Селіханович), психології дитячою віку (В. В. Зеньківський), педагогічної психології (П. В. Петровський). Лекції на педкурсах також читали М. Ф. Даденков («Установи для дітей на Заході й у нас»), С. Ф. Русова («Питання дошкільного виховання», «Питання допоміжного виховання»). У 1916 р. відкриваються вечірні курси з позашкільної освіти для осіб жіночої і чоловічої статі. Програма курсів передбачала опрацювання таких основних питань: історія і сучасний стан вітчизняної позашкільної освіти; організація позашкільної освіти, її юридичний та громадський статус; теорія і практика екскурсій; вечірні та недільні класи для дорослих; дошкільна справа; питання позашкільної релігійної освіти тощо [17, арк. 34].

Розвиток Інституту в 1916 р. планувався за декількома напрямками. Як засвідчують архівні джерела, Міністерством народної освіти передбачалося відкрити в його структурі нові відділення, поглибити та розширити навчальні програми, навіть змінити назву установи. Однак, 13 жовтня 1916 р. на ім'я піклувальника Київського учбового округу надійшов лист від педагогічної ради Фребелівського інституту, в якому йшлося про неможливість на той час повністю виконати розпорядження Міністерства щодо відкриття нових відді-

лень. Натомість було порушено клопотання про започаткування спеціальних 3-4-місячних вечірніх курсів із позашкільного виховання [17, арк. 38], а в квітні 1917 р. піднято питання про відкриття Українських національних курсів з дошкільної справи, де в межах психолого-педагогічної підготовки мали читатися лекції «Душа дитини» (П. В. Петровський), «Гігієна дошкільного віку» (А. Г. Черняхівський), запропоновано впровадження практико зорієнтованої дисципліни «Гімнастика та ігри» [18, арк. 2]. Педагогічні курси з дошкільного виховання, шкільної та позашкільної освіти визначили надалі напрями трьох відділень Фребелівського педагогічного інституту.

Починаючи з 1917 р., Інститут посідає вагомe місце у розробленні концепції вітчизняної вищої педагогічної освіти. Це було закономірним явищем, адже у його стінах працювали й формували власну педагогічну та громадсько-політичну програму міністри освіти України: І. М. Шешенко, П. П. Холодний, І. І. Огієнко; голова Департаменту дошкільної й позашкільної освіти, автор концепції національного дошкільного виховання С. Ф. Русова; міністр віросповідань, професор Університету св. Володимира В. В. Зеньківський; голова Вченого комітету при Міністерстві віросповідань Української держави, викладач Духовної академії П. П. Кудрявцев; голова Комісії звичаєвого права АН України, виконувач обов'язків президента, а згодом президент АН України О. І. Левицький; розробник теоретичних основ системи музичної освіти і виховання дітей, педагог-методист, класик української музики К. Г. Стеценко [7, с. 190].

Відповідно до нового Статуту Інституту (1917) відбувається остаточне оформлення його організаційної структури та навчально-виховного процесу. Назва навчального закладу змінюється на «Київський педагогічний інститут при Фребелівському товаристві». У новому Статуті значно ширше визначено мету його існування, а звідси – збільшено обсяг навчальних програм [18, арк. 5; 44]. Основною адміністративною одиницею установи залишалася педагогічна рада, куди входили директор Інституту (призначався міністром народної освіти), його заступник, секретар, викладачі та два члени ради Фребелівського товариства. Рада вирішувала питання запрошення/звільнення викладачів, організації навчально-виховного процесу, видання свідоцтв про закінчення Інституту (§ 8-12). Проблемами зарахування / відрахування студентів займалося Правління інституту, яке представляли директор, заступник директора, секретар, скарбник, голови дошкільної, шкільної та позашкільної комісій (останні було започатковано з метою управління навчально-допоміжними закладами Інституту). Керівництво господарською частиною навчального закладу було покладено на раду Фребелівського товариства. До її функціональних обов'язків належали: затвердження кошторису, проведення ревізій, визначення розміру платні за навчання (або звільнення від оплати), питання найму приміщень Інституту (§ 13-18).

Статут 1917 р. констатує статус Фребелівського інституту як вищого навчального закладу з трирічним терміном навчання і наявністю трьох відділень – дошкільного, шкільного і позашкільного. Відповідно до цього відбувається переструктурування предметів за трьома блоками: пропедевтичним, основним, спеціальним. Професійно-педагогічна підготовка акумулювалась у двох блоках: «Основні предмети» та «Спеціальний відділ».

До «Основних предметів» входили такі психолого-педагогічні дисципліни, як «Педагогічна психологія», «Історія педагогічних учень», «Вступ до експериментальної дидактики», «Питання релігійного виховання», «Вчення про фізичний розвиток», «Шкільна гігієна і гігієна дитячого віку», «Школознавство»,

а також методики початкового навчання: російської мови, арифметики, природознавства, малювання, ліплення і співів. До того ж, «Дитячі ігри», «Ручна праця», «Душа дитини», «Теорія дошкільного виховання», «Педагогічна патологія», «Надання першої медичної допомоги у нещасних випадках», «Огляд народної дитячої літератури», «Екскурсійна справа» і нові мови. «Основні предмети» доповнювалися «Спеціальним відділом»: 1) на дошкільному відділенні практичними заняттями з психології і педагогіки в дошкільних закладах і початковій школі; 2) на шкільному відділенні курсами з російської мови, історії, географії, математики, природознавства; 3) щодо по позашкільного відділення, то це були такі дисципліни, як «Історія та сучасний стан позашкільної освіти в Росії та інших країнах», «Теорія і практика екскурсійної справи», «Бібліотекознавство», «Мистецтво як фактор позашкільної освіти» тощо [6, с. 161-162].

Практичні заняття і педпрактика відбувалися в навчально-допоміжних закладах педагогічного об'єднання Інституту. Якщо у 1907-1908 рр. це були лише педагогічна амбулаторія і «Школа нянь», то в період 1908-1910 рр. – дитячий притулок, народний дитячий садок і початкова змішана школа; платний дитячий садок і платна змішана школа; безплатна школа для православних дівчаток (із пансіоном), лабораторія експериментальної психології, а з 1910 по 1916 рр., крім іншого, літні майданчики для дитячих ігор, осередок для дітей військових, бібліотека для слухачок Інституту, педагогічний музей, змішані народні дитячі садки і початкові школи, педагогічна амбулаторія [7, с. 202].

1 лютого 1919 р. Фребелівський педагогічний інститут став урядовим освітнім закладом із підпорядкуванням Відділові вищих шкіл Народного комісаріату освіти. У травні 1919 р. у структурі навчального закладу було відкрито українське відділення. Крім того, згідно розпорядження Наркомосу, до педагогічного інституту приєднувався шкільний факультет колишніх жіночих курсів А. В. Жекуліної [11, арк. 17].

1920 року, у зв'язку з реорганізацією вищої освіти та злиттям вищих навчальних закладів, Київський педагогічний інститут при Фребелівському товаристві (дошкільний та позашкільний відділи) було приєднано до дошкільного факультету Київського ІНО [22, арк. 4].

Таким чином, Київський Фребелівський педагогічний інститут відіграв вагомий роль у підготовці педагогічних кадрів періоду 1907-1920 рр.: вихователів дошкільних закладів, учителів початкових шкіл, педпрацівників позашкільних установ. Професійно-педагогічна підготовка в Інституті відрізнялась оригінальністю, ґрунтовністю, глибиною авторських підходів до викладання педагогічних дисциплін, характеризувалася багатопредметністю відповідно до трьох відділень – дошкільного, шкільного і позашкільного. Сутність професійно-педагогічної підготовки полягала в єдності теорії і практики. Цьому сприяло перше навчально-виховне об'єднання, де Фребелівський педінститут виступав педагогічним центром і координував діяльність навчально-допоміжних установ [10, с. 70-72], до яких на 1920 р. приєдналися: педологічна лабораторія, амбулаторія педагогічної патології, бібліотеки (педагогічна, загальна, дитяча), вечірня школа для дорослих, клуб для підлітків. Педагогічне об'єднання постійно еволюціонувало, вдосконалюючись у відповідності до поглиблення мети й завдань вищого навчального закладу, змін у організації і змісті навчання, дотримуючись спрямування на комплексну професійну підготовку майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Биография Сикорского Ивана Алексеевича, доктора медицины, проф. Киевского университета. – Институт рукописів НБУ імені В. І. Вернадського, ф. VIII, 3548 (Архів Київської духовної академії).
2. Дело вольнослушательницы Тамариной Раисы Мавшевой (1916). – ДАК, ф. 216, оп. 1, сп. 1055, 7 арк.
3. Дело с отчетом о деятельности Киевского Фребелевского общества содействием делу воспитания детей и материалы к отчету (1915). – ДАК, ф. 163, оп. 21, сп. 216.
4. Дело слушательницы Руденко Б.-Ф.А. (1917 – 1919 гг.). – ДАК, ф. 216, оп. 1, сп. 966, 3 арк.
5. *Дем'яненко Н.* Загальносвітовий контекст Фребелівського педагогічного руху / *Н. Дем'яненко, Т. Шеремет* // Історико-педагогічні студії: наук. часопис / НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 1. – С. 70-79.
6. *Дем'яненко Н. М.* Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.): монографія / *Н. М. Дем'яненко*. – К.: ІЗМН, 1999. – 328 с.
7. *Дем'яненко Н. М.* Історія вищої жіночої освіти в Україні: Київський Фребелівський педагогічний інститут (1907-1920 рр.): монографія / *Н. М. Дем'яненко, І. І. Прудченко*. – К.: Вид. В. Д. Голіцина, 2005. – 492 с.
8. *Дем'яненко Н. М.* Ретроспектива педагогічної освіти в Україні (XIX – початок XX ст.): монографія / *Н. М. Дем'яненко, І. П. Важинський*. – М.: МПА, 2002. – 240 с.
9. *Дем'яненко Н. М.* Феномен Фребелівського педагогічного руху: історико-компаративний контекст / *Н. М. Дем'яненко* // Наук. часопис. – Сер. 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи / НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 8. – С. 6-12.
10. *Дем'яненко Наталія.* Освітньо-виховні й наукові комплекси: історія та сучасність / *Наталія Дем'яненко, Ірина Пліш* // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 70-72.
11. Докладная записка о работе педагогического института в г. Киеве (1920). – ДАКО, ф. р-142, оп. 1, сп. 348, 18 арк.
12. *Кубасова О. В.* Опыт прошлого и современность. К 120-летию со дня рождения В. А. Флерова / *О. В. Кубасова* // Начальная школа. – 1980. – № 11. – С. 69-70.
13. *Маркевич А. П.* Памяти Владимира Михайловича Артоболевского / *А. П. Маркевич, А. П. Корнеев* // Труды биолого-почвенного факультета. Киевский государственный университет им. Т. Г. Шевченко. – К., 1923. – № 9. – Т. XII. – Вып. VII. – С. 213-217.
14. О Киевском Фребелевском педагогическом женском институте при обществе трудовой помощи для интеллигентных женщин. – ЦДІАК, ф. 707, оп. 247, сп. 120, 275 арк.
15. О разрешении Киевскому обществу трудовой помощи для интеллигентных женщин открыть в Киеве частный Фребелевский педагогический институт (16 апреля). – ЦДІАК, ф. 707, оп. 279, сп. 35, 183 арк.
16. О Фребелевском педагогическом институте при Киевском фребелевском обществе (1913). – ЦДІАК, ф. 707, оп. 163, сп. 9, 15 арк.
17. О Фребелевском педагогическом институте (1916). – ЦДІАК, ф. 707, оп. 166, сп. 9, 44 арк.
18. О Фребелевском педагогическом институте (1917). – ЦДІАК, ф. 707, оп. 167, сп. 9, 18 арк.
19. О Фребелевском педагогическом институте. Ч I – ЦДІАК, ф. 707, оп. 165, сп. 9, 29 арк.
20. О Фребелевском педагогическом институте. Ч. 2. – ЦДІАК, ф. 707, оп. 165, сп. 9а, 26 арк.
21. Отчёт Киевского Фребелевского педагогического института за 1913 год (17 февраля 1914 г.). – ЦДІАК, ф. 707, оп. 198, сп. 314, 6 арк.
22. Протоколы заседаний совета дошкольного факультета за 1920г. – ДАК, ф. р-346, оп. 1, сп. 4, 76 арк.
23. *Русова С.* Мої спомини / *С. Русова*. – К.: Україна-Віта, 1996. – 208 с.
24. *Сикорский И. А.* Киевский педагогический Фребелевский институт и его задачи / *И. А. Сикорский*. – К., 1907. – 21 с.
25. Устав частного Фребелевского Института в г. Киеве (при Киевском Фребелевском Обществе). – К., 1915. – 8 с.

26. Устав частного Фребелевского Института в г. Киеве (при Киевском Фребелевском Обществе). – К., 1917. – 8 с.

27. Флеров В. Наглядность письма в освещении современной психологии / В. Флеров. – Спб., 1912. – 32 с.

28. Флеров В. Новый способ обучения слиянию звуков при обучении грамоте. Две лекции, читанные на Всероссийской выставке в Н.-Новгороде / В. Флеров. – М., 1915. – 36 с.

29. Флеров В. О специально практической подготовке воспитанников в учительских семинариях / В. Флеров. – Б. р.

30. Флеров В. Подробный план занятий по обучению грамоте с указанием приёмов обучения / В. Флеров. – М., 1915. – 79 с.

31. Фребелевский педагогический институт в Киеве // Вестник воспитания. – 1907. – № 5. – С. 139-140.

АЛЛА БОЙКО, НАТАЛИЯ ДЕМЬЯНЕНКО

ГЕНЕЗИС ВЫСШЕГО ЖЕНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: КИЕВСКИЙ ФРЕБЕЛЕВСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ (1907-1920 ГГ.)

Киевский Фребелевский женский педагогический институт занимал важное место в подготовке педагогических кадров в Украине 1907-1920 гг.: воспитателей дошкольных заведений, учителей начальных и общеобразовательных школ, работников внешкольных учреждений. Это был исторически первый опыт учебно-воспитательного объединения, где Фребелевский институт выступал педагогическим центром и координировал деятельность учебно-вспомогательных учреждений, в состав которых на 1920 г. входили: педологическая лаборатория, амбулатория педагогической патологии, библиотеки, вечерняя школа для взрослых, клуб для подростков. Педагогическое объединение постоянно эволюционировало, совершенствуясь в соответствии с углублением цели и задач высшего учебного заведения, изменениями в организации и содержании обучения, ориентируясь на комплексную профессиональную подготовку будущего педагога.

Ключевые слова: Киевский Фребелевский педагогический институт, высшее женское учебное заведение, педагогическая система Ф. Фребеля, подготовка педагогических кадров, учебно-воспитательное объединение, педагогический комплекс, учебно-вспомогательные учреждения, педагогический центр.

ALLA BOYKO, NATALIA DEM'YANENKO

THE PHENOMENON OF HIGHER FEMALE EDUCATION: KYIV FROEBEL PEDAGOGICAL INSTITUTE (1907-1920)

One of the most unique higher educational institutions is Froebel Institute. It was founded in Kiev in 1907. According to the first regulations (1907) it was two years study private educational institution. Students also prepared for educational activities after the graduating of a complete course and gaining the title of "teacher-froebelian and the head and kindergartens". Person of the age from 16 to 40 who finished at least six courses of gymnasias or other educational institutions which were equal to upper secondary school course was enrolled.

Kyiv Froebel Pedagogical Institute of the period 1907-1908 integrated the idea of a scientific basis for women's education and traditional idea about women's role as a dwelling's keeper. Among the main objectives were identified: the organization of free shelters for poor women; arrangement of the information desks for finding job; special readings' realization (culinary, for sick-nurse etc.) for the purpose of basic women's training; opening of kindergartens and day nurseries for babies. The Institute essentially was reopened again in 1908, but under the patronage of Froebel Society for the Promotion of Upbringing Affairs. The main goal of its activities was defined as "experienced teachers' and governesses' training". The founding director of the Institute became Professor I. O. Sikorskiy. Ukrainian Ministers of Education: I. M. Steshenko, P. P. Holodniy, I. I. Ohiyenko worked in the walls of this institution. Among teachers are known such names as S. F. Rusova, V. V. Zenkivskiy, O. I. Levytskiy, V. O. Flyerov, L. V. Selihanovych etc.

In general Kyiv Froebel Pedagogical Institute played a significant role in the preparation of educational personnel of the period 1907-1920: preschool educators, teachers of primary schools, out-of-school institutions educational specialists. Vocational and educational training at the Institute was differed by its originality, thoroughness, deepness of the author's approach to teaching of pedagogical subjects, characterized by its multisubjectness according to three departments – preschool, school and out-of-school. The essence of vocational-teacher training was in the unity of theory and practice. The first educational association promoted this activity, where Froebel Pedagogical Institute was performed as educational centre and coordinated the activities of teaching and supporting institutions, which were joined in 1920: pedagogical laboratory, consulting room of pedagogical pathology, library (pedagogical, general and children`s), an evening school for adults, club for teens. Teachers` union constantly evolved, perfected in accordance with the goals and objectives of higher educational institution, changes in the organization and content of education, following the direction of the future teacher`s comprehensive training.

Keywords: *Kyiv Froebel Pedagogical Institute, the higher female educational institution, F. Froebel's educational system, teacher training, educational association, pedagogical complex, training and supporting institutions, educational centre.*

Одержано 2.07.2014, рекомендовано до друку 29.08.2014.